

EVA KUŤÁKOVÁ, *Laudabile carmen, část I. – Římská metrika.*
 Praha: Karolinum 2012. 124 s.

Laudabile carmen Evy Kuťákové je po více než padesáti letech první příručka o římské metrice vydaná v českém jazyce. Kromě rozsáhlé třísvazkové práce o řecké a římské metrice J. KRÁLE,¹ která vyšla před sto lety a není běžně k dispozici, měli zájemci, kteří si chtěli přečíst pojednání o římské metrice v češtině, resp. slovenštině, možnost sáhnout po skriptech F. NOVOTNÉHO² vydaných v roce 1955, resp. po slovenské příručce M. OKÁLA³ z roku 1990. Jak uvádí sama autorka v předmluvě (s. 11), v příručce *Laudabile carmen* se oproti výše zmíněným publikacím nově objevují otázky typu a role akcentu a iktu a jejich vzájemného vztahu, dále nové názory na rytmický princip saturnského verše a na metrickou interpretaci veršů aiolských, s čímž souvisí i korekce odborné terminologie.

Příručka *Laudabile carmen* je členěna do tří částí – 1. *Prozódie* (s. 13-29), 2. *Metrika* (s. 30-116) a 3. *Latinský verš na konci antiky* (s. 117-119). V první části se autorka zabývá slovním přízvukem, kvantitou slabik a prozodickými změnami ve skupinách vokálů. Kromě kvantity vokálů má podle autorky v latinském verši význam slabičnost, dalším opěrným činitelem je i slovní přízvuk, tedy akcent, a míra konvergence akcentu a iktu hraje roli v estetickém působení latinského verše.⁴ Velice podrobně je zpracována kapitola *Prozodické změny ve skupinách vokálů* – na rozdíl od OKÁLA a NOVOTNÉHO autorka pojednává o prozodických licencích (jambickém krácení, krácení *vocalis ante vocalem*, synizesi, synkopě, anaptyxi a distrakci) odděleně od samostatného pojednání o hiátu, jeho odstraňování a licencích v podobě jeho ponechání (rozlišuje nově hiát metrický, logický a prozodický). U licencí v oddílu o kvantitě vokálů, ale i v dalších kapitolách výkladu autorka vždy uvádí, jak častá je ta která licence v archaickém a klasickém období, resp. u konkrétních autorů, což pomáhá čtenáři získávat alespoň rámcovou představu o vývoji v římském básnictví.

¹ KRÁL, J., *Řecká a římská rhythmika a metrika*. Sv. 1.-3. Praha 1911-1915.

² NOVOTNÝ, F., *Řecká a římská metrika*. Praha 1955.

³ OKÁL, M., *Antická metrika a prekládanie*. Bratislava 1990.

⁴ OKÁL (1990: 20): „Podstata latinského prízvuku teda nie je celkom jasná, no je isté, že poézia sa budovala na dĺžke slabik.“ NOVOTNÝ (1955: 28) pouze upozorňuje, že při skandovaném čtení latinských veršů vzniká kolize iktu a akcentu.

Druhá část příručky věnovaná jednotlivým veršovým útvarům je uvozena stručným exkurzem o saturnském verši, v němž jsou představeny hlavní názorové proudy na jeho původ (zcela domáci / domáci se starším indoevropským základem / řecký) a rytmickou strukturu (časoměrná / přízvučná), aniž se autorka ke kterékoli z hypotéz přiklání. Stejně jako OKÁL (1990: 80-81) tedy považuje rytmickou strukturu saturnského verše nadále za nejasnou.⁵ V kapitole *Verš – tvar – význam* (s. 34-36) jasně definuje, co v předchozích kapitolách naznačila, že totiž „v určitém střetu normy a její realizace tkví půvab verše a také jeho jistá sémantická emancipace“. V kapitole *Latinský versifikační systém* (sic, s. 37-45) je přehledně popsána výstavba latinského verše a jsou v ní jasně definovány všechny důležité termíny. Zajímavý je následující exkurz o iktu, resp. o „správném čtení“ latinských veršů. Čtenář zde nalezne stručné shrnutí možností četby římské poezie – od skandování iktů *ut pueri in scholis* po nulový rozdíl mezi čtením poezie a prózy, bez iktu a se zachováváním správného slovního přízvuku. Autorka (s. 44) se po stručném, ale názorném rozboru přiklání k použití iktu jako prostředku „k rytmickému frázování (a segmentování) verše s důsledným dodržováním délky slabik“, ne ovšem ve formě zvučného skandování a vyražení iktovaných slabik.⁶

Nejdelší část příručky je pochopitelně věnována jednotlivým veršovým útvarům od daktylského hexametru po verše epódické (s. 46-106), po nichž následuje ještě výklad a přehled nejužívanějších strof (s. 107-116). Zejména v této části ocení čtenář jasné členění s množstvím příkladů z různých období, to vše v přehledné grafické podobě. Zvláštní pozornost si zaslouží zejména kapitola *Aiolské verše a veršové systémy* (s. 91-103), které jsou tradičně pojímány jako řady smíšené, logaedické,⁷ autorka se však přiklání spíše k Westovu „choriambickému“ výkladu – základními útvary aiolských veršů jsou glykonej a ferekratej, které „se dále nedělí na stopy a je třeba je vnímat

⁵ NOVOTNÝ (1955: 96-97) se domníval, že jde o verš přízvučný i časoměrný zároveň a jeho původ je domáci.

⁶ NOVOTNÝ (1955: 28) pouze poznamenává: „Zdali Řekové a Římané verše takto ‚skandovali‘, je sporná otázka, i když rytmická nauka pokládá objektivní iktus za nepochybný.“ OKÁL (1990: 14) kontroverzi nepřipouští: „Pokiaľ ide o Rimanov, tu niet pochybnosti, že rytmický iktus bol v skladbách zjavný.“

⁷ Cf. OKÁL (1990: 66n.). NOVOTNÝ (1955: 72n.) se sice zmiňuje o možnosti převedení logaedů na „šestidobé útvary iambicko-choriambické s různými volnostmi rytmických ekvivalentů“, sám se přiklání k jejich popisu pomocí jednoduchých stop.

celistvě“ (s. 91). Rovněž Archilochův verš, elegiamb a jambelegus (s. 104-105), které jsou ve starších příručkách označovány jako „verše složené“,⁸ nalezneme v této příručce pod označením „asynartetické verše“, což je, jak autorka přesvědčivě dokládá, termín přesnější.

Kapitola *Latinský verš na konci antiky*, jakkoli lákavě zní, je pouhým stručným nástinem vývoje latinské poezie ve 3.-6. století – tendence k tvorbě hříček a kuriozit, vergiliovské centony, v křesťanské poezii pak vznik nových forem jako hymny, sekvence, modlitby. Stručně je shrnut i přechod časoměrné prozodie k přízvucně s tím, že klasická časoměrná poezie nevymizela ani ve středověku. Stručnost výkladu je pochopitelná, básnictví pozdní antiky není téma, které lze obsáhnout v jedné kapitole metrické příručky. Obdobně stručné pojednání o pozdněantickém verši připojuje v samém závěru svých skript i NOVOTNÝ (str. 123-127) v kapitole s názvem *Přechod k veršování přízvucnému*, jejíž název plně vystihuje její obsah. OKÁL se veršem na konci antiky nezabývá vůbec.

V průběhu celého výkladu jsou všechna uváděná pravidla a výjimky z nich, stejně jako všechny veršové útvary, ilustrovány četnými příklady, a to nejen z doby klasické, ale i z doby archaické a pozdní, díky nimž čtenář získává představu o vývoji v celém období trvání římské poezie. Příklady jsou navíc téměř vždy doplněny i o metrickou podobu, která je umístěna přímo pod textovou podobou verše, a lze ji tedy při čtení verše velice snadno sledovat. Vlastní výklad autorka nezatěžuje citacemi antických autorů, referencemi, etymologiemi názvů jednotlivých veršů, řeckými původy termínů apod. a všechny tyto doplňující informace umísťuje do poznámek pod čarou, což ještě umocňuje přehlednost textu. Srozumitelnost, přehlednost, logické členění a zdařilá grafická úprava jsou vůbec hlavními přednostmi *Laudabile carmen*.

Orientaci by čtenářům ještě více usnadnil rejstřík jednotlivých veršů, strof a elementů veršové výstavby, který je částečně nahrazen podrobným pěti-stránkovým obsahem, v němž se snadno orientuje již zkušeným uživatelům, kteří vědí, že choriambický dimetr je třeba hledat v kapitole *Aiolské verše a veršové systémy*, nezkušený uživatel ovšem při hledání choriambického dimetru musí obsah pročíst. Nechybí naopak rejstřík citovaných míst z antických autorů a přehledný seznam literatury k prozodii a metrice, včetně bibliografických přehledů a literárněteoretických příruček, které jsou uvedeny zvlášť. Samozřejmostí je i přehled značek a zkratek na s. 12.

⁸ Takto NOVOTNÝ (1955: 80n.), OKÁL (1990: 76n.).

Je škoda, že se při redakci textu nepodařilo udržet jednotné formátování nadpisů (2.5.2 *Pentametr*, 2.5.4 *Hemiepes*, ale 2.5.3 *Daktylský hexametr*, 2.11.2 *Jónický katalektický tetrametr*, ale 2.11.3 *Jónický akatalektický tetrametr*, atd.). Ani užití kurzívy v nadpisech druhé a třetí úrovně se nezdá šťastné, protože způsobuje, že některé verše jsou nadepsány právě kurzívou, jiné ne, v závislosti na tom, do které úrovně spadnou (2.5.2 *Pentametr*, ale 2.6.2.4 *Senár*). Rovněž se nepodařilo udržet pravidlo, že latinské termíny jsou vždy v kurzívě (2.3.1.1 *Nejmenší jednotky – elementa* a 2.3.1.2 *Stopa – pes*, stichos – řádka apod.). Na okraj poznamenejme, že se v příručce se užívá progresivní pravopis (prozodie, verzifikace, elize, afereze, cézura, penultimový), ovšem ne zcela důsledně (objevuje se versifikace, cézura, dierese, paenultimový).

Příručka *Laudabile carmen* Evy Kuřákové je po obsahové i grafické stránce velice zdařilá příručka o římské metrice, kterou ocení a využijí nejen vysokoškolští studenti a učitelé, ale každý, koho zajímá římská metrika.

Martina Vaníková (Praha)

PETER VAN NUFFELEN, *Orosius and the Rhetoric of History*.
Oxford: Oxford University Press 2012. 252 s.

Orosiovi byla v druhé polovině minulého století věnována značná pozornost badatelů v různých zemích. Na konci století vyšlo také nové kritické vydání s poznámkami i francouzským překladem a rozsáhlým úvodem.¹ K překladům do němčiny, italštiny a španělštiny přibyl posléze i nový anglický.² Poznámkový aparát u zmíněných překladů (kromě překladu do španělštiny)

---

¹ Po *editio maior* C. ZANGENMEISTER, Vindobonae 1882, *minor* 1889, je to vydání M.-P. ARNAUD-LINDET, *Orose, Histoires (Contre les Paiens)* I-III, Paris: Les Belles Lettres 1990-1991.

² OROSIO, *Le storie contro i pagani I, II*, a cura di A. LIPOLD. Traduzione A. BARTALUCCI – G. CHIARINI. Fondazione Lorenzo Valla, Arnoldo Mondadori editore 1976; PAULUS OROSIO, *Die antike Weltgeschichte in christlicher Sicht I-IV, V-VII*. Übersetzt und erläutert von A. LIPOLD. Zürich und München: Artemis Verlag 1985, 1986. OROSIO, *Seven Books of History against the Pagans*. Translation with introduction and notes by A. T. FEAR. Liverpool: Liverpool University Press 2010.

je dostačující, komentář k dílu nicméně zůstává desiderátem. Vedle řady studií k dílčím otázkám o Orosiově historickém díle vzniklo i několik důležitých monografií,³ s nimiž se může měřit nová od Petera Van Nuffelena, profesora antických dějin na univerzitě v belgickém Gentu.

Po instruktivním úvodu (s. 1-24), v němž V. N. nejen uvádí do řešené problematiky, ale zároveň v bodech přehledně a pro čtenáře orientačně naznačuje, k jakým závěrům jeho bádání směřuje, je dílo rozděleno do osmi kapitol, v nichž autor podává jeho podrobnou analýzu. Posuzuje je jako literární výtvor, narativní text, jehož náplní jsou především římské dějiny zasazené do širších souvislostí, ne však dějiny univerzální, jak se opakovaně tvrdí. Orosius byl podle svých slov pověřen Augustinem, aby vyhledal „ze všech dostupných záznamů ... všechna údobí poznamenaná otřesnými válkami, nakažlivými epidemiemi, bědnými hladomory, děsivými zemětřeseními, nevídanými záplavami, strašlivými výbuchy sopek, hrozivými bleskobitím a kroupami, ba i politováníhodnými vraždami v rodinách a hanebnostmi minulých staletí a stručně je představil...“⁴

Své dílo zaměřil tak jako Augustinus svou *Boží obec*, o níž v *Retraktacích* 2.43 píše, že ji napsal, „aby vyvrátil rouhání a bludy pohanů snažících se svrhnout odpovědnost za Alarichův vpád do Říma roku 410 na křesťanskou víru“.⁵ Historickému vyprávění předeslal geografický popis celého tehdejšího světa ve snaze poukázat na to, že římské imperium je jen malou částí světa. Převzal model dějin světa jako sledu světových říší a *translatio imperii* záměrně upravil, a to tak, aby zdůraznil paralelnost mezi říší babylónskou a římskou. Nevěřil v koncept římského imperia *sine fine*, jak hlásá římská tradice, což naznačuje aluzemi na Vergiliovy verše o pádu Tróje zasazenými do historického narativu tak, že mohou být předzvěstí i možnosti budoucího konce Říma (s. 53 nn). Vergiliovy verše (zejména) z *Aeneidy* jsou tu, jak V. N. přesvědčivě ukázal, klíčovým intertextem.

³ Uvedme některé z nich: K. A. SCHÖNDORF, *Die Geschichtstheologie des Orosius*. München 1952; B. LACROIX, *Orose et ses idées*. Montréal: Institut d'études médiévales 1965; E. CORSINI, *Introduzione alle storie di Orosio*. Torino: G. Giappichelli 1968; F. FABBRINI, *Paolo Orosio. Uno storico*. Roma: Edizioni di storia e letteratura 1979; H. W. GOETZ, *Die Geschichtstheologie des Orosius*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1980; R. TORRES, *C. Paolo Orosio, su vida y sus obres*. Santiago Fundacion Pedro Barrie de la Maza Conde de Fenosa 1985; P. MARTINEZ CAVERO, *El pensamiento histórico y antropológico de Orosio*. Murcia: Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones 2002.

⁴ OROSIUS, *prol.* 10.

Proti těm, kteří tvrdí, že současná křesťanská doba, která skoncovala s tradičním kultem bohů, zbavila Řím ochrany, zavinila jeho pád a přivodila poměry, které nelze srovnávat se slavnou minulostí, použil Orosius ve své argumentaci vzdělání, jehož se mu dostalo v rétorice, bylo tradiční a sdílel je se svými odpůrci. Napadá tradiční příběh římské historie (s. 66 nn.), jejíž výuka v rétorických školách byla založena na antických autorech a hlavně na exemplech římských *virtutes* oslavovaných jako vzory, a ukazuje, že římská historie je plná neštěstí, krve a padlých vojáků vlastních i cizích. Římská přítomnost se podle Orosia pocituje tíživěji proto, že přítomné doléhá vždy silněji než minulé, a římská minulost se jeví jen proto lepší, že je zkrášená a zkrášlená. Pramenem exemplu je pro Orosia podle V. N. Valerius Maximus (s. 95 nn.), i když naznačuje, že Orosius při formulaci exempla převzatého ze souboru Valeria Maxima užívá i jiné zdroje.⁶

Je sice známo, že se Orosius v dlouhých pasážích svého díla opírá velmi těsně o jeden pramen, jako je tomu v případě Iustinova výtahu z díla Pompeia Troga, nicméně to podle V. N. nelze tvrdit paušálně. Zejména v závěru díla neměl k dispozici souvislé vyprávění, o něž by se mohl opřít. V. N. poukazuje v té souvislosti na metodu rozvyprávění a amplifikace na příkladu Theodosiových činů (7.34.5 n. na s. 109 nn.) na základě krátkých zpráv z *Consularia Constantinopolitana* (verze určené pro Afriku z roku 405). Užití *Epitome de Caesaribus* je sice také možné, avšak není již ukázáno tak přesvědčivě (s. 105 nn.). Ani o tom, že Orosius použil Paulinův životopis sv. Ambrože, nemusí být čtenář přesvědčen, jestliže se dokazuje na základě jedné společné epizody, při jejímž vyprávění se objevují určitá slova spojená s obsahem (s. 104, pozn. 30).

Menší nedostatky zaniknou ve srovnání s tím, jak se V. N. daří posuzovat Orosiovy *Historie* jako dílo zapadající do antické historiografické tradice, nikoliv, jak se soudí, se z ní vymykající a přimykající se k teologii. Je to dílo

---

⁵ Překlad JULIE NOVÁKOVÁ.

⁶ Formulace exempla, které N. zvolil jako ukázkou shody mezi Orosiovou verzí a verzí Valeria Maxima (s. 96, A. VAL. MAX. 5.5.4), spíše vypovídá o tom, že exemplum, které Orosius uvedl, bylo obecně známé; slovní shoda je tu spíše s Augustinem, kterého N. také uvádí. Ostatních pět exemplu, u nichž N. vidí shodu mezi Orosiem a Valeriem Maximem, svědčí ještě méně ve prospěch N. tvrzení, že jejich pramenem byl komplex exemplu Valeria Maxima. Ta, která N. cituje v pozn. 16 na s. 99 jako shodná s Valeriem Maximem, nevykazují markantní shody, takže Orosius je mohl znát ze školní výuky. Není jistě vyloučeno, že Orosius znal dílo Valeria Maxima, ale zvolené příklady to nedokazují.

literární, založené na principech antické rétorické teorie, v němž Orosius usiluje o konzistentní narativ a v němž uplatňuje plně rétorické prostředky (s. 115 nn.) zejména při vyvracení názoru svých odpůrců.

Jak bylo řečeno, Orosius nevěří na věčné trvání Říma, nezabývá se však dalekou budoucností, eschatologie je mimo rámec jeho historického díla. Je apologetikem křesťanské přítomnosti před jejími kritiky a závěrečné poslední kapitoly jeho sedmé knihy mají silně panegyrické rysy (s. 156 nn.). Takové prvky však lze nalézt i u jiných historiků, např. u Ammiana Marcellina, a jsou podle V. N. slučitelné s antickým historickým žánrem. Jde o panegyrik na Boží slitovnost s osudem Říma, který je ušetřen osudu Babylónu díky dvěma důležitým činitelům – církvi a mravnosti křesťanů. Orosius nepopírá přítomné utrpení, které je důsledkem hříchu, ani existenci válek po míru, jenž nastal v době Augustově, protože se měl narodit Kristus, jen je relativizuje a jejich dopad líčí jako méně tragický.

Z dalších otázek, které nastoluje bádání o Orosiových *Historiích*, se V. N. zabývá i tak často traktovaným problémem invaze barbarů (s. 171 nn.). Orosius podle něho posuzuje agresi v obecné rovině – úspěšné anexe území dobytých Římanů byly podle Orosia rovněž vnímány podrobenými jako agrese. V jiné souvislosti poukazuje Orosius na to, že Římané se jevíli pokojným a neznámým národům jako nepřátelé, když proti nim válčili (s. 179). Barbarské vpády Orosius relativizuje jednak tak, že jsou lokálního charakteru a je možné se před nimi uchýlit na jiné místo imperia díky imperiální jednotě založené na stejnosti práva a stejnosti náboženství a společné lidské přirozenosti, jednak tak, že i barbarů, kteří vystupují jako nepřátelé tehdejšího Říma, se dotkl morální pokrok, který přineslo křesťanství.

Dále V. N. vyvrací názor, že Orosius sdílí Eusebiovy názory na úlohu státu a církve a na jejich vzájemný vztah (s. 191 nn.). Na rozdíl od Eusebia Orosius nepřipisuje tak významnou roli křesťanskému císaři, nevěří v eschatologický mír v historické době a v absolutně privilegované postavení římského státu. Má naopak více styčných bodů s Augustinem (197 nn.), protože nevěří na věčnost Říma a nesoudí, že války zcela utichnou. Rozdíl mezi oběma je v tom, že Orosius jako historik uznává *felicitas* v historické době, i když připouští, že pozemský úspěch není to, oč křesťan usiluje, zatímco Augustinus nespojuje křesťanství s pozemským úspěchem, i když nemůže nepřipustit určitý vzrůst úspěšnosti na straně křesťanských císařů. Pro Orosia je na rozdíl od Augustina církev klíčový agent dějin.

Vztah Orosia a Augustina nemohl V. N. ponechat bez bližšího vysvětlení a jeví se, že vystihl tento vztah v některých otázkách lépe než jiní badatelé. Zabýval se jím jak na začátku monografie (s. 26 nn.), tak v závěru (197 nn.).

Orosius, který zdůrazňuje, že dílo napsal na pokyn Augustina, a přirovnává svou poslušnost k oddanosti psa svému pánovi, se tímto příměrem k Augustinovi „nelísá“, nýbrž naopak aluzemi na Vergiliovy verše a na Bibli ukazuje na to, jak důležitá je role psů zmíněná v těchto dílech. Dále Orosius demonstruje to, že Augustinus, za nímž Orosius do Afriky přijel, jej vybral k zmíněnému úkolu, takže jeho schopnostem věřil. Názory V. N. na Augustina však mohou v plné šíři i hloubce náležitě posoudit jedině znalci Augustinova díla.

V. N. monografie je založena na mimořádně důkladné četbě a interpretaci Orosiových *Historií* a jeho pozoruhodné výsledky jsou spojeny s využitím inspirace, kterou našel u A. J. Woodmana⁷ a také v díle o Ammianovi Marcellinovi, jehož autorem je G. Kelly.⁸ Vytvořil tak dílo, které nelze při bádání o Orosiovi pominout.⁹ Nezbytnou pomůckou, kterou při tolika citovaných místech z Orosiových *Historií* ocení každý badatel i čtenář, je důkladný rejstřík a rozsáhlá bibliografie.

Bohumila Mouchová (Praha)

---

⁷ *Rhetoric in Classical Historiography. Four Studies* by A. J. WOODMAN. London and Sydney, Croom Helm and Portland: Oregon Areopagitica Press 1988.

⁸ *Ammianus Marcellinus. The Allusive Historian*. Cambridge: Cambridge University Press 2008.

⁹ Místy je v této objevené monografii znát zřetelný spěch, který vedl k překlepům v latinském textu, k opakování citátů na s. 108-109 nebo i k nedopatření *ad libidem* na s. 173.